

ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту та міжнародного бізнесу

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи з дисципліни
ОК 06. - «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»
для здобувачів вищої освіти за спеціальністю
073 «Менеджмент» (менеджмент організацій і адміністрування)

ЛЬВІВ-2022

Янків М.Д. Методичні рекомендації до практичних занять студентів з дисципліни «Публічне адміністрування». Львів : ЛІМ, 2022. 35 с.

Затверджено на засіданні кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу
Протокол №1 від 11 серпня 2022р.

Схвалено Вченою радою Львівського інституту менеджменту
Протокол № 1 від 12 серпня 2022р.

ВСТУП

Дисципліна «Публічне адміністрування» відноситься до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки магістрів з менеджменту професійного спрямування: 07 «Менеджмент та управління» за спеціальністю 073 «Менеджмент (менеджмент організацій і адміністрування)».

Актуальність курсу зумовлена тим, що стан будь-якого суспільства залежить від рівня державного управління, тому, на думку багатьох політиків, науковців і державних діячів, у ХХІ столітті на перший план виходить проблема його ефективності як запорука й необхідна передумова вирішення економічних, соціальних і політичних задач, що стоять перед українським суспільством у період системної кризи управління.

Збудувати ефективний владний механізм можна лише шляхом активного і широкого використання наукових підходів у формуванні принципово нової моделі публічного адміністрування. У зв'язку з чим особливої ваги набуває наукове осмислення суспільно-політичних реалій, правильний вибір стратегії подальшого розвитку основних інститутів державної влади, подолання притаманних їм недоліків з метою створення ефективно функціонуючого адміністративного механізму. Вивчення історичного світового досвіду, передусім високорозвинених країн, з метою втілення в практику державного будівництва найкращих здобутків минулого та запобігання помилкам у майбутньому, є актуальним завданням, що стоїть перед сучасною адміністративно-управлінською наукою.

Дисципліна забезпечує цілісне уявлення про управлінський процес в різних суспільних структурах, наділених публічною владою. Цей курс є базовим для формування і розвитку вмій аналізувати й узагальнювати дані різних сторін суспільного життя та розуміти ефективні механізми і методи публічної управлінської діяльності.

Методичні вказівки спрямовані на допомогу студентам у засвоєнні необхідних теоретичних знань з дисципліни, набутті навичок і використанні їх на практиці.

Метою вивчення дисципліни є оволодіння теоретичними знаннями з питань публічного адміністрування та набуття практичних вмій і навичок щодо застосування законів, принципів, методів, технологій та процедур в управлінні суб'єктами публічної сфери; набуття умій та формування компетенцій, необхідних для виконання функцій та реалізації повноважень керівника (фахівця) суб'єктам публічного адміністрування, в тому числі для органів державної влади і місцевого самоврядування.

Завдання навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми є

- узагальнення теоретичних засад у сфері публічного адміністрування, розуміння основних тенденцій та напрямів їх еволюції;
- визначення суті, законів, принципів і механізмів публічного адміністрування в розвитку суспільства;
- опанування основами методології, технологіями
- оволодіння методами формування, моніторингу та контролю управлінських рішень на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також на рівні суб'єктів публічної сфери, з позицій загально-цивілізаційних цінностей, світового досвіду та осмислення наукових здобутків;

– набуття навичок розробки та впровадження заходів із забезпечення результативної та ефективної діяльності суб'єктів публічної сфери.

Предмет дисципліни: процес досягнення національних цілей та інтересів шляхом організації діяльності суб'єктів публічної сфери, у тому числі законодавчих, виконавчих і судових органів та органів місцевого самоврядування. Засвоївши цей предмет, фахівець повинен:

За результатами вивчення дисципліни студенти мають **знати**:

- предметну сферу і методологічну основу публічного адміністрування;
- перспективні наукові напрями розвитку публічного адміністрування;
- технології та процедури формування цілей публічного адміністрування;
- принципи та засоби, методи і стилі публічного адміністрування в соціальній та економічній сфері;
- особливості публічного адміністрування в добровільних об'єднаннях;
- особливості відповідальності суб'єктів публічного адміністрування та правопорушення у цій сфері.

Студенти повинні **вміти**:

- визначати технологію управління суб'єктом публічної сфери, що є раціональною за ознаками досягнення мети діяльності та використовуваними ресурсами, з урахуванням особливостей цього суб'єкта;
- визначити процедури та основний зміст кожного етапу вироблення та впровадження управлінського рішення з визначенням термінів, виконавців і вартості;
- вживати заходи із впровадження сучасних форм і методів діяльності суб'єкта публічної сфери, його структурного підрозділу, оптимізації його функціональної та організаційної структури, з урахуванням змісту сучасних управлінських технологій;
- застосовувати методи та критерії оцінювання результативності та ефективності публічного адміністрування в умовах соціально-економічних змін;
- підготувати нормативну документацію, пропозиції, рекомендації (проекти) для суб'єкта публічного адміністрування щодо визначення цілей, завдань та етапів управлінських рішень.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Розрахунок годин, що відведено на самостійну роботу

№ з/п	Зміст роботи	ДФН, год.	ЗФН, год.
1.	Вивчення теоретичних питань за окремими темами з рекомендованої літератури	20	25
2.	Підготовка до практичних занять.	24	32
3.	Підготовка до здачі іспиту з дисципліни	29	40
Разом		73	97

Тема 1. Предмет і методологічна основа публічного адміністрування. Основні теорії управління суспільством

Зміст

1. Сутність публічного адміністрування та основні підходи до його розуміння.
2. Публічне адміністрування в системі знань.
3. Методологія публічного адміністрування.
4. Формування і розвиток концептуальних підходів до управління суспільством.

Методичні поради до вивчення теми

У процесі ознайомлення з матеріалами теми, слід звернути увагу, що в широкому розумінні public administration - це не тільки професійна діяльність чиновників, але і вся система адміністративних інститутів із досить суворою ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень делегують зверху до низу. Французький політолог Р. Грегорі дає визначення публічного адміністрування як особливої соціальної функції, спрямованої на упорядкування розвитку в інтересах всього суспільства, де державний чиновник виступає спеціальним агентом влади. Адміністративна влада має об'єктивну природу: адміністрація насамперед підпорядкована закону і підзвітна представницьким органам. Видані адміністрацією акти управління розвивають, уточнюють, деталізують, і застосовують, однак необхідно усвідомити, що сьогодні існує прагнення адміністративної влади стати всеохоплюючою, необмеженою, безконтрольною. Така ситуація обумовлена низкою чинників: 1) генезис (процес формування та становлення) влади, прогресивний розвиток якої іде шляхом відокремлення від законодавчої та судової влад, зміцнення їх і розширення їхнього впливу на адміністративну владу. 2) надзвичайні обставини (війни, епідемії, стихійні лиха, технічні, екологічні, економічні катастрофи, масові безладдя, що потребують установаження надзвичайних режимів), в умовах яких роль і повноваження виконавчої влади різко підсилюються. 3) залежність від адміністрації інших влад, оскільки адміністрація активно бере участь у підборі кандидатів у депутати і на судові посади, здійснює організаційно-матеріальне та інформаційне забезпечення представницьких і юрисдикційних систем, допомагає задовольняти матеріальні та культурні потреби депутатського і судового корпусів. 4) особливості самої адміністративної влади: її універсальність, величезний апарат, економічна міць, наявність в її безпосередньому підпорядкуванні численних джерел інформації, великого арсеналу примусових засобів. У зв'язку з чим слід зрозуміти необхідність активізації роботи законодавчих органів, розвиток адміністративної юстиції, утворення господарських судів і ряд інших заходів як важливих кроків у реалізації ідеї поділу влади, оскільки діючим чинником демократизації управління є закон,

який додає формальну визначеність діяльності суб'єктів управління, упорядковує її, чітко встановлює їхні повноваження, створює перешкоду сваволі. За допомогою законів представницькі органи направляють діяльність виконавчо-розпорядницького апарату, передбачають відповідальність суб'єктів управління за протиправні службові дії, спонукають службовців правомірно використовувати свої повноваження і виконувати службові обов'язки.

Необхідно проаналізувати підходи до вивчення публічного адміністрування, а саме: економічний підхід, який вимагає застосовувати в управлінні ринкові механізми для поліпшення адміністрування і його здешевлення, та політичний підхід (теорії колективних дій) - це соціальний контроль за управлінням і участь громадян в управлінні, а також добровільне підкорення громадян правилам, оскільки ці правила вироблені за їх участю. Доречно проаналізувати методологічну основу (політичні режими) публічного управління: тоталітарний, демократичний; державно-релігійний, та глобальні підходи розвитку публічного адміністрування: - ринково-ліберальний, який сформульований в концептуальних моделях нового менеджменту, і спирається на ринкову модель, "Байдужу до політики", де громадянин постає в образі споживача або клієнта; - концепцію "політичних мереж", що спирається на розвиток структурних взаємин (договірних) між політичними інститутами держави і суспільства, а також визнання рівності громадян, як і інших суб'єктів мережі; - демократичного громадянства, що спирається на особливе "рецептивне" адміністрування, яке покликане служити громадянину. Слід розглянути еволюцію публічного адміністрування в умовах глобалізації, яку дослідники характеризують як процес трансформації суспільств і світу в цілому в якісно новий стан, що кидає численні виклики людству, основними з яких є: принципово нова структура, що лежить в основі інформаційно-комунікативних технологій, і стрімке наближення вичерпності природно-екологічних ресурсів.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність публічного адміністрування та основні підходи до його розуміння?
2. Якою є методологічна основа публічного адміністрування?
3. Охарактеризувати концептуальні підходи до управління суспільством.
4. Як здійснюється трансформація держави та еволюція публічного адміністрування в умовах глобалізації?

Рекомендована та використана література:

[1,2,3,11]

Тема2. Публічна сфера - єдність економічної, соціальної та політичної сфер

Зміст

1. Особливості державного регулювання різних сторін суспільства.
2. Публічне адміністрування і людина.
3. Публічне адміністрування і колектив.

Методичні поради до вивчення теми

Опрацьовуючи тему слід прийти до розуміння того, що держава по-різному на різних етапах розвитку регулює економічні, соціальні, політичні та духовні відносини в суспільстві. Сучасна держава, перш за все, шляхом прийняття відповідного законодавства, в тій чи іншій мірі регулює економічні відносини: встановлює рівноправність і захист усіх форм власності; забезпечує свободу підприємницької діяльності; охороняє свободу конкуренції; забороняє монополістичну діяльність, захоплення ринку і встановлення монопольних цін. Державне управління поширюється і на соціальні відносини в суспільстві, в результаті проведення певної соціальної політики. Насамперед сучасна держава надає безкоштовні та платні соціальні послуги (освіта, охорона здоров'я, працевлаштування, засоби зв'язку тощо) всьому населенню незалежно від соціальних груп і соціального стану особистості. Держава регулює політичні відносини в суспільстві, дозволяючи або забороняючи діяльність певних партій та громадських об'єднань, підтримує одні партії і обмежує або забороняє діяльність інших. Вона справляє визначальний вплив на політичний режим в суспільстві, оскільки використання демократичних або авторитарних методів здійснення державної влади складає серцевину політичного режиму в країні. Необхідно усвідомити, що регулююча роль держави з'явилася разом з виникненням держави, однак вона не повинна обмежувати саморозвиток суспільства, і виключати масштабні соціальні експерименти із суспільством. Аналізуючи роль державного управління у житті людини слід звернути увагу на те, що державні органи впливають на неї індивідуально і через різні колективи - природно сформовані угруповання (соціальна верства інтелігенції) і створені з волі людей (партії). У свою чергу, громадяни, їх колективи, суспільство реагують на державне управління і встановлюють зворотні зв'язки з державними органами, державою в цілому. Незалежно від статусу особи, якщо людина перебуває на державній території, а громадянин цієї держави - і поза нею, існують взаємні права і взаємна відповідальність особи і держави. Оскільки у будь-якому сучасному суспільстві існують різні колективи: природно сформовані (класи і соціальні верстви); які вимагають реєстрації в державних органах (наприклад, політичні партії); об'єднання стійкі, постійні (профспілки) і тимчасові; загальнодержавні та місцеві; організації, що діють легально, і нелегальні, підпільні екстремістські організації, доречним буде проаналізувати відносини державних органів та колективів, які визначаються багатьма обставинами: - процесами формування колективу (природно склалися колективи, наприклад селянство, яке не можна розпустити, як це можна зробити щодо політичної партії, яка систематично порушує конституцію); - природою колективу; - значенням у житті (загальнодержавний або локальний), - позицією по відношенню до державної влади (співпрацює, знаходиться в опозиції, веде підпільну збройну боротьбу). Слід проаналізувати діяльність об'єднань, які не розглядаються як суспільні. Це релігійні об'єднання, товариства для отримання прибутку (акціонерні товариства та ін.). Держава регулює їх діяльність, перш за все шляхом прийняття законів.

Контрольні запитання

1. Розкрийте особливості державного регулювання різних сторін суспільства.

2. Проаналізуйте взаємозв'язок публічного адміністрування та особистості.

3. Як здійснюються взаємовідносини державних органів і соціальних колективів?

4. Розгляньте використання ринкових механізмів у політичній сфері та сфері публічного адміністрування.

Рекомендована та використана література:

[1,2,3,11]

Тема 3. Громадянське суспільство як суб'єкт формування цілей публічного адміністрування

Зміст

1. Основні етапи формування та еволюції громадянського суспільства.

2. Сутнісні характеристики громадянського суспільства.

3. Громадянське суспільство як сфера формування єдиного комплексу цінностей та відносин.

4. Автономність і органічна єдність громадянського суспільства та держави.

Методичні поради до вивчення теми

Вивчення теми слід розпочати із розуміння громадянського суспільства, що являє собою системний елемент єдиної метасистеми (соціуму). Це та частина суспільства, яка включає в себе переважно неполітичні відносини: сукупність усіх недержавних суспільних відносин і інститутів, що виражає цінності, інтереси і потреби людей. Однією з головних ознак громадянського суспільства є можливість висловити різноманітні інтереси особистості крім держави та інституту бюрократії. Необхідно прослідкувати передумови формування громадянського суспільства, яке набуває свого оформлення ще в античні часи і до сьогодні відбувається подальший розвиток і визрівання його інститутів, цінностей ідеологічних компонентів. Доречним є аналіз громадянського суспільства з позицій того, що воно являє собою особливу сферу соціуму, яка протистоїть державі й одночасно нерозривно пов'язана з нею безліччю форм взаємодій; займаючи ніби проміжне положення між особистістю і державою, воно виконує функцію інтеграції громадських і приватних інтересів. Тому формування громадянського суспільства неможливе без існування правової держави, а тільки існування розвиненого, стабільного громадянського суспільства уможливорює утворення правової держави. Слід звернути увагу на те, що розвинене громадянське суспільство передбачає існування демократичної правової держави, яка покликана задовольняти й захищати інтереси та права громадян. Передумовами громадянського суспільства є: - ринкова економіка з властивою їй багатоманітністю форм власності; - множинність незалежних політичних сил і партій; - недирективно сформована громадська думка; - вільна особистість з розвиненим почуттям власної гідності. Оскільки становлення громадянського суспільства проявляється у формуванні його інститутів – політичних партій, громадських організацій, груп інтересів, органів місцевого самоврядування, недержавних ЗМІ тому відносини і взаємовплив громадянського суспільства і держави слід розглядати як визначальний у забезпеченні

демократичного розвитку країни. З одного боку, відстоюючи матеріальну та духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей, громадянське суспільство активно сприяє процесам демократизації держави, набуття нею ознак держави правової. З іншого боку, громадянське суспільство саме залежить від держави і не може набути розвиненою формою в умовах політичного насильства та тиранії. Тому зворотний зв'язок у стосунках громадянського суспільства і держави повинен обов'язково діяти. Необхідно усвідомити, що рівновага між громадянським суспільством і державою є найважливішим фактором стабільного демократичного розвитку, а її порушення веде до гіпертрофії владних структур, відчуженості і політичного безсилля народу. Цінність правової держави полягає в утвердженні принципу суверенітету народу, визнанні його джерелом будь-якої влади, в гарантованості прав і свобод особи, підпорядкованості державних структур правовим нормам.

Контрольні запитання

1. Обґрунтуйте взаємозв'язок демократії та громадянського суспільства.
2. Проаналізуйте поняття «правова держава», визначте ступінь її залежності від рівня розвитку громадянського суспільства.
3. Охарактеризуйте з політико-правової точки зору інститут громадянства та його роль у сучасному розвитку українського суспільства.
4. Які сучасні форми взаємодії між громадянським суспільством і державою існують в демократичних суспільствах?

Рекомендована та використана література: [6,7,8,14].

Тема 4. Публічне адміністрування та влада. Муніципальна публічна влада

Зміст

1. Феномен влади. Держава як суб'єкт політичної влади.
2. Публічна влада та її різновиди.
3. Муніципальна публічна влада і влада місцевого самоврядування.

Методичні поради до вивчення теми

У процесі ознайомлення з темою слід звернути увагу на тлумачення влади як здатності і можливості справляти певний вплив на діяльність та поведінку людей за допомогою відповідних засобів — волі, авторитету, права, насилля. Необхідно проаналізувати взаємозв'язані та взаємодіючі рівні, на яких створюється і функціонує влада у суспільстві: - макрорівень вищих центральних політичних інститутів, вищих державних установ та організацій, керівних органів політичних партій і провідних суспільних організацій; - середній (або проміжний) рівень («мезорівень» — за західною політичною термінологією), тобто у регіональних, обласних та районних масштабах; - мікрорівень стосунків між людьми, малими групами та всередині них, котрі створюють загальну картину політичних відносин,

настроїв, рухів у суспільстві і сферах його політичного та суспільного самоуправління. Розглядаючи поділ влади, що передбачає існування трьох незалежних гілок: законодавчої, виконавчої, судової, слід звернути увагу, що між ними існує механізм стримувань і противаг, який забезпечує неможливість надмірної концентрації влади в одному із владних інститутів. Поділ влади поширюється і на недержавні політичні інститути (наприклад, всередині партії можуть існувати органи, що виконують представницьку, виконавчу і судову функції). Хоча Конституція України визначила правові межі державного примусу щодо суспільства і громадян, необхідно усвідомити, що через недосконалість інститутів судового і несудового захисту прав громадян, особливо в частині процесуальних процедур, а також незрілості громадської культури, державного монополізму в інформаційному просторі, влада часто вдається до неправових засобів примусу: неконституційних домагань, шантажу, підкупу, бюрократичних зволікань у вирішенні тієї чи іншої справи, репресивних переслідувань та ідеологічних маніпулювань громадською думкою (формування вигідних для влади стереотипів, дискредитація людей, незручних або небезпечних для її панування). Необхідно виокремити причини, які сприяють політичній нестабільності, відчуженості влади від суспільства, а саме: нечіткість правових меж компетенцій між органами державної влади і місцевого самоврядування, застарілі механізми трудової мотивації державної бюрократії, великі можливості владних структур у розподілі власності, матеріальних і фінансових ресурсів. Державна влада в Україні є занадто централізованою, оскільки питання правового розмежування компетенцій між органами державними, органами самоврядування, бюджетної і податкової систем ще не вирішено остаточно. На увагу заслуговує те, що публічна влада покликана діяти насамперед в інтересах колективу, втіленням якого вона є. Органи і посадові особи, створювані публічним колективом, покликані виражати, здійснювати і захищати його загальні, не приватні, а суспільні інтереси, на базі яких і складається публічний колектив. Слід усвідомити, що публічна влада виступає у двох формах – державна влада та місцеве самоврядування. Місцеве самоврядування має локальний характер, воно автономно в межах кожного муніципального утворення в межах його повноважень. Це влада колективу населення в межах певної території і в межах повноважень, встановлених конституцією і законом держави. Вона здійснюється громадянами безпосередньо шляхом застосування інститутів прямої демократії (вибори, референдум тощо) і через обрані органи та посадових осіб (ради, мери та ін.). Влада місцевого самоврядування обмежена не лише територіально, але і колом повноважень. Її органи вправі вирішувати питання місцевого значення відповідно до закону.

Будучи владою особливого роду, місцеве самоврядування висловлює волю територіального колективу і спирається на певні основи: правову, територіальну й фінансово-економічну.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте поняття влади, її основні типи, роди та види.
2. Розгляньте публічну владу та її різновиди.
3. Проаналізуйте політичну діяльність у суспільстві та її основні види.
4. Обґрунтуйте формування владних структур у сучасному українському

суспільстві.

5. Розкрийте поняття муніципального утворення і місцевого самоврядування.

Рекомендована та використана література:
[3,5,7,11]

Тема 5. Закони та принципи публічного адміністрування. Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень

Зміст

1. Об'єктивні закони публічного адміністрування.
2. Характеристика основних принципів публічного адміністрування.
3. Процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень.

Методичні поради до вивчення теми

Вивчення теми слід розпочати із аналізу законів управління, що відображають найбільш важливі, необхідні, сталі та повторювані зв'язки явищ і процесів, які допомагають розкрити їх природу, сутність та внутрішній зміст, тобто єдність системи управління, пропорційність суб'єкта і об'єкта управління, поєднання централізації та децентралізації, співвідносність керуючої та керованої систем.

Розглянути принципи управління, під якими розуміють керівні правила, основні положення, норми поведінки, що відображають найбільш загальні стійкі риси законів і закономірностей управління, яких необхідно дотримуватися в управлінській діяльності. Проаналізувати види принципів публічного адміністрування, а саме: адміністративно-правові, системно-цільові, системно-функціональні, системно-організаційні та адаптивні. Необхідно усвідомити, що підвищення ефективності державного управління пов'язується з удосконаленням існуючих і розробленням нових методів та процедур прийняття й реалізації управлінських рішень, застосуванням сучасних засобів їх підтримки. Державно-управлінські рішення характеризуються спрямованістю на вирішення проблем державного рівня, належністю до державно-управлінських відносин, прийняттям вищими або центральними органами державної влади, оформленням у вигляді нормативно-правових актів, програмно-цільових документів або організаційно-розпорядчих рішень, формуванням на їх основі державно-управлінських впливів, обов'язковістю виконання всіма зазначеними в них органами державної влади, підприємствами, організаціями, установами та особами, першочерговою забезпечення необхідними державними ресурсами. Слід звернути увагу на те, що на різних етапах публічного адміністрування застосовуються різні державно-управлінські рішення, що дає можливість виділити та класифікувати їх за формою на три групи: 1) нормативно-правові (конституція; конституційні закони та угоди; закони; міжнародні угоди; укази глави держави; постанови парламенту та уряду; накази міністрів, керівників інших центральних органів державної влади; положення про центральні органи державної влади; державні та галузеві стандарти тощо); 2) програмно-цільові (національні, державні, регіональні, галузеві та міжвідомчі концепції, програми, проекти); 3) організаційно-розпорядчі (доручення та

організаційно- координаційні рішення вищих і центральних органів державної влади). Розумінню місця і ролі державно-управлінських рішень у системі державного управління сприятиме спрощена ланцюгова модель механізму формування та реалізації державного управління "потреби - інтереси - цілі - рішення - дії - результати". Сама ж технологія прийняття управлінських рішень базується на використанні системи методів, які можна класифікувати у три групи: евристичні, колективні, кількісні.

Контрольні запитання

1. Проаналізуйте публічне адміністрування з позицій управління суспільством.
2. Обґрунтуйте загальні закони суспільного розвитку.
3. Здійсніть характеристику основних принципів публічного адміністрування.
4. Розкрийте сутність і механізм прийняття державно-управлінських рішень.
5. Окресліть основні стадії процесу прийняття управлінських рішень.
6. Обґрунтуйте ефективність політичних рішень як необхідної умови формування альтернативної цивілізації.

Рекомендована та використана література:

[1,2,3,11]

Тема 6. Цілі, механізми та стилі публічного адміністрування

Зміст

1. Сучасні цінності та цілі суспільства і держави.
2. «Дерево цілей» публічного адміністрування та його забезпечення.
3. Право як основна регулятивна підсистема в публічному адмініструванні.
4. Механізми, органи, методи та стилі публічного адміністрування.
5. Бюрократія в системі публічного адміністрування.

Методичні поради до вивчення теми

Ознайомлення з темою слід розпочати із аналізу футурологічних проєктів цивілізаційного розвитку, які з'явилися у науковій літературі другої половини ХХ ст.: концепції постіндустріального суспільства Е. Тоффлера; концепції інформаційного суспільства Дж. Нейсбіта; концепції демократичного капіталізму Ф. Фукуями. Розглянути цілісну систему публічного адміністрування, яка органічно поєднує у своєму складі: суб'єкт управління (керуючу систему); об'єкт управління (керовану систему); всю сукупність різноманітних зв'язків, які при цьому здійснюються (систему управлінських відносин щодо їх взаємодії). Виходячи з того, що держава є спеціальним інститутом для здійснення управління великою соціально-економічною територіальною системою, доречно вивчити цілі публічного адміністрування, які становлять собою продукт діяльності політичної системи, певним чином являючись суб'єктивним відбитком об'єктивного. Об'єктивно цілі державного управління народжуються і мають народжуватись «знизу» – іти від потреб та інтересів людей, об'єднаних у державу, оскільки зміст і цілі держави полягають у тому, щоб сприяти матеріальному й духовному розвитку свого народу. Тому цілепокладання в державному управлінні має рано чи пізно стати

об'єктивним. Необхідно усвідомити, що сутність публічного адміністрування вимагає налагодженого цілепокладання, а в ньому логічного просування від більш (абстрактного) загального передбачення до конкретного прогнозування, а далі до планування – вибору належним чином дій та їх неухильного втілення в життя.

Слід звернути увагу, що за джерелом виникнення й змістом, складною та логічною послідовністю основні види цілей державного управління утворюють певну структуру: - суспільно-політичні, які охоплюють комплексний, цілісний, збалансований і якісний розвиток суспільства; - соціальні, що відображають вплив суспільно-політичних цілей на соціальну структуру суспільства, взаємовідносини її елементів, стан і рівень соціального життя людей; - економічні, які характеризують і утверджують економічні відносини, що забезпечують матеріальну основу реалізації суспільно- політичних та інших цілей; - духовні, що пов'язані в одному аспекті зі сприйняттям духовних (культурних) цінностей, якими керується суспільство, а в другому – з підключенням духовного потенціалу суспільства в реалізацію суспільно- політичних і соціальних цілей. У процесі цілевиявлення важливо зосередити увагу на побудові «дерева» цілей публічного адміністрування, в основі якого лежить визначення стратегічної цілі й розбивки її на цілі нижчого порядку, а також на вимогах щодо побудови такого «дерева». Слід усвідомити, що будь-які цілі державного рівня мають оцінюватися під кутом зору їх відповідності правовим вимогам (справедливості, правди, гуманізму), закріплюватися законодавчо і проводитись у життя силою законів і державних механізмів їх реалізації. Винятково багатим за потенціалом ресурсом, як для формування, так і здійснення цілевизначення в державному управлінні, є демократія – певна система самоорганізації життя людей на основі їх прав і свобод. Цілі державного управління з мінімальними затратами і максимальними результатами можуть досягатись тоді, коли люди знають цілі державного управління і поділяють їх, беруть участь у їх реалізації, відчують співвідношення результатів реалізації цілей зі своїми потребами та інтересами.

Звернути увагу потрібно на те, що основним регулятором публічного впливу є право як система державних або санкціонованих (затверджених) державою норм, обов'язкових правил поведінки, що виражають, з одного боку, загальні інтереси всього політичного співтовариства, а з іншого - волю домінуючого в державі певного соціального шару (в демократичному суспільстві і державі - більшості населення). Право має складати несуперечливу єдність норм, інститутів, галузей, що охоплюють системним регулюванням життя суспільства, публічних колективів, ті суспільні відносини, які можуть і повинні регулюватися правовими нормами. Необхідно розглянути економічні, адміністративні та ідеологічні методи управлінської діяльності. З точки зору особливостей волевиявлення держави, органів публічного управління в управлінському процесі проаналізувати методи стимулювання (заохочення), дозволу, охорони, вимоги, заборони, відповідальності, репресії. Зупинитися на формах і методах безпосередньої демократії в публічному управлінні

Контрольні запитання

1. Визначте сучасні цінності та цілі суспільства і держави.
2. Проаналізуйте гуманістичні детермінанти політики.

3. Розкрийте категорію права як основної регулятивної підсистеми в публічному управлінні.

4. Охарактеризуйте механізми, органи, методи та стилі публічного адміністрування.

5. Здійсніть аналіз бюрократії в системі публічного адміністрування.

Рекомендована та використана література:

[7,9,4,12]

Тема 7. Антикорупційна діяльність у сфері публічного адміністрування, її результативність та ефективність

Зміст

1. Поняття корупції та корупційних дій в публічному адмініструванні.

2. Корупційні ризики у сфері надання адміністративних послуг.

3. Корупційні ризики в контрольно-наглядовій діяльності публічної адміністрації.

4. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією.

5. Результативність та ефективність публічного адміністрування

Методичні поради до вивчення теми

Вивчення теми доречно розпочати із аналізу поняття корупції — протиправної діяльності, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупності та продажності громадських і політичних діячів. Необхідно усвідомити, за макроекономічними і політекономічними дослідженнями, корупція є найбільшою перепорою для економічного зростання і розвитку, здатною поставити під загрозу будь-які перетворення в Україні, оскільки ситуація, яка складається у сфері надання адміністративних послуг та контрольно-наглядовій діяльності держави змушує відносити нашу країну до держав із високим рівнем корупції. Слід проаналізувати зони «підвищеного» ризику проявів корупції у сфері надання адміністративних послуг, у системі публічної адміністрації, у нерозвиненості адміністративно-процедурного законодавства, у відсутності належних засобів правового захисту, і зокрема неефективності інституту адміністративного оскарження, у слабкості внутрішнього адміністративного контролю, в тому числі неефективній процедурі службових розслідувань, у неефективності зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації. Ознайомитись із закордонними програмами, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, і являють собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Необхідно усвідомити, що ні законодавчі, ні адміністративні, ні будь-які інші заходи, що направлені на протидію корупції не можуть бути ефективними, якщо немає політичної волі на всіх рівнях влади. Тому має бути організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування, і особливо важливу роль у цьому процесі можуть відіграти

незалежні засоби масової інформації, незалежність судової влади, жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців. Усі ці положення можуть бути фундаментом успішної національної антикорупційної політики в Україні. Доцільно розглянути результативність та ефективність публічного адміністрування на основі аналізу сучасної української реальності, яка свідчить про порушення зв'язків людини із соціальним світом, втратою державою керованості суспільними справами і процесами, неефективним використанням грошей платників податків, зниженням якості послуг, що надаються населенню, посиленням бюрократизму при прийнятті рішень, значним падінням довіри з боку споживачів державних послуг до органів державної влади і т.д. Дослідити необхідність задля підвищення ефективності діяльності органів влади в цілому переходу до нових моделей державного управління («нового публічного менеджменту»), які мають: - запроваджувати форми управління, які, на відміну від традиційної бюрократії, орієнтовані на споживача, ринок і власних співробітників; - приділяти значно більше уваги досягненню результатів і персональній відповідальності керівників; - бути спрямованими на створення більш гнучких організацій; - приділяти значну увагу чіткому і ясному визначенню організаційних і персональних цілей; - відмовитися від принципу чіткого розподілу політичної та адміністративної діяльності; - бути зорієнтованими на використання ринкових методів у своїй діяльності; - підтримувати тенденцію до зменшення ступеня й сфери впливу органів влади. Розглянути шляхи удосконалення надання публічних послуг громадянам у контексті децентралізації владних повноважень за рахунок адміністративної реформи, яка покликана передати владні повноваження в регіони, що покращить якість надання публічних послуг громадянам. Оскільки ефективність державного управління в сучасних умовах тісно пов'язана з адекватністю вибору в масштабах окремо взятої країни моделі місцевого самоврядування й відповідно із здатністю до органічної взаємодії державних структур з громадськими інститутами, доречним буде аналіз моделі партнерства, агентської моделі та моделі взаємозалежності організації системи місцевого самоврядування.

Контрольні запитання

1. Розкрийте поняття корупції та корупційних дій в публічному адмініструванні.
2. Проаналізуйте корупційні ризики у сфері надання адміністративних послуг.
3. Визначте корупційні ризики в контрольно-наглядовій діяльності публічної адміністрації.
4. Здійсніть аналіз заходів зарубіжних країн у боротьбі з корупцією.
5. Обґрунтуйте результативність та ефективність публічного адміністрування.

Рекомендована та використана література:

[6,7,10,11].

Тема 8. Основні засади публічного адміністрування в соціальній сфері

Зміст

1. Сутність державної соціальної політики та її структура.
2. Державне управління в сфері соціальних відносин.
3. Публічне адміністрування у сфері культури і духовного життя суспільства.
4. Економічна політика держави.
5. Державне управління в сфері економіки.

Методичні поради до вивчення теми

У процесі вивчення теми слід проаналізувати термін «соціальна політика», який представляє собою діяльність владних структур, інших суб'єктів соціально-політичного життя, що знаходить свій вияв в управлінні соціальним розвитком суспільства, у здійсненні заходів для задоволення матеріальних і духовних потреб його членів та в регулюванні процесів соціальної диференціації суспільства. Розглянути ситуацію, яка склалася у соціальній сфері в Україні і окреслила перед суб'єктами соціальної політики проблеми прогнозування, запобігання та оперативного подолання соціальних конфліктів, вирішення яких потребує відповідного державного регулювання. Слід зупинитися на державному управлінні сферою культури і духовного життя суспільства, хоча в цій галузі державне регулювання має досить обмежений і специфічний характер і зводиться в основному до турботи про розвиток духовно-інтелектуального життя, створення державою відповідних умов, підтримки прогресивних напрямків. Найважливішу роль в розвитку культури та духовної сфери життя суспільства відіграють засоби масової інформації. Держава підтримує державні та недержавні засоби масової інформації організаційно і матеріально, піклується про їх незалежність. Важливо проаналізувати економічну політику як цілеспрямовану діяльність державних органів, політичних партій та суспільних організацій в економічній сфері, що здійснюється в інтересах суспільства. Одним із провідних напрямків економічної політики в Україні є активна банківсько-фінансова, цінова, податкова політика та подолання інфляції. Необхідно усвідомити, що ефективна ринкова економіка може бути створена в Україні тільки на основі стабільно функціонуючої національної грошової системи з чітко діючим механізмом регулювання банківських і фінансових структур. Проте, щоб ефективно відігравати свою роль, грошова одиниця має базуватися на міцному валютному резерві і наявних товарних ресурсах, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках. Тільки стабільні гроші надійно стимулюватимуть структурне й якісне оновлення економіки держави. Сьогодні в умовах глибокої кризи в Україні особливого значення набуває такий напрямок економічної політики, як управління економічними реформами, тому глибоке реформування структури державного управління, рішуче підвищення рівня керованості всіма ланками економічного прогресу є одним із найважливіших завдань органів законодавчої та виконавчої влади. Складні та суперечливі процеси ефективного ринкового реформування можуть успішно відбуватися тільки під впливом міцної державної влади і чітко діючої системи соціально-економічного управління.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність державної соціальної політики та її структури.
2. Яка роль публічного адміністрування в забезпеченні населення суспільними благами?
3. Здійсніть аналіз державного управління в сфері соціальних відносин.
4. Вивчіть публічне адміністрування у сфері культури і духовного життя суспільства.
5. Проаналізуйте основні напрями формування та розвитку сучасної економічної системи.
6. Здійсніть аналіз сучасних світових тенденцій у взаємовідносинах суспільства та бізнесу.
7. Охарактеризуйте економічну політику України.
8. Як здійснюється державне управління в сфері національної економіки?

Рекомендована та використана література:

[2,5,7,9,13,15]

Тема 9. Корпоративна влада та публічне адміністрування в добровільних об'єднаннях. Відповідальність у публічному адмініструванні

Зміст

1. Поняття й види об'єднань громадян і добровільних об'єднань.
2. Загальні принципи управління в добровільних об'єднаннях. Правові та інші акти, що регулюють управління в добровільних об'єднаннях.
3. Правопорушення і відповідальність державних і муніципальних організацій, органів, посадових осіб.
4. Відповідальність недержавних організацій, органів, осіб, які не перебувають на державній або муніципальній службі за правопорушення у сфері публічного управління.
5. Забезпечення законності в публічному адмініструванні.

Методичні поради до вивчення теми

Вивчення теми потрібно розпочати із аналізу громадських організацій, які представляють собою об'єднання громадян, створені для задоволення й захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів. Основоположне значення у визначенні правового становища об'єднання громадян має його статут. Аналізуючи державне регулювання відповідними організаціями слід звернути увагу, що держава прямо не втручається в діяльність об'єднань громадян, надаючи їм широку автономію. Проте це не виключає здійснення контролю за діяльністю об'єднань громадян за допомогою екологічних, пожежних, санітарно-епідеміологічних та інших органів державного нагляду й контролю. За порушення законодавства об'єднання громадян несуть відповідальність у встановленому законом порядку. Необхідно проаналізувати правопорушення і відповідальність державних і муніципальних організацій, органів, посадових осіб у сфері публічного управління, оскільки участь у державному і муніципальному управлінні, державна і муніципальна служба є кваліфікуючими

(обтяжуваними) ознаками посадових і деяких інших злочинів і карається в кримінальному порядку. Законодавство різних країн передбачає цивільно- правову відповідальність державного та муніципального органу і посадової особи. Вони несуть відповідальність за шкоду, заподіяну особі або майну громадянина, а також майну юридичної особи. Державні та муніципальні службовці за свої вчинки можуть нести адміністративну та дисциплінарну відповідальність. У законодавстві зазначається, в яких випадках відповідальність державних (і муніципальних) службовців за проступки є дисциплінарної, а в яких - адміністративної. Важливо зупинитися на кримінальній відповідальності осіб, які не перебувають на державній службі, і яка виникає у зв'язку з вчиненням ними злочинів, що становлять небезпеку для державного управління. Цивільно- правова відповідальність громадян та юридичних осіб за протиправні дії у сфері державного та муніципального управління пов'язана із заподіянням шкоди. Адміністративну відповідальність недержавних організацій та осіб, які не є державними або муніципальними службовцями, так само як і відповідальність державних керівників суб'єктів, тягне за собою адміністративний проступок. Слід розглянути визначальну роль судової влади у забезпеченні законності в державному управлінні. Особливий статус органів цієї влади робить її функціонування незалежним від інших підсистем державної влади і перетворює їх на справжнього стража законності. Особливе місце в підтриманні законності в державному управлінні займають органи виконавчої влади, які використовують різні засоби забезпечення законності в державному управлінні: зовнішній контроль, який у системі виконавчої влади одні органи здійснюють стосовно інших; спеціалізований зовнішній контроль за певними видами управлінської діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; внутрішній контроль, який здійснюється в органах державної влади та органах місцевого самоврядування їх керівниками, а також виділеними з цією метою посадовими особами або підрозділами. Необхідно усвідомити, що дедалі більшу роль у забезпеченні законності в державному управлінні саме демократичної держави має відігравати суспільство. Громадські об'єднання та інші структури громадян, засоби масової інформації, профспілкові організації, трудові колективи, соціальні прошарки і професійні групи мають навчатися захищати свої законні інтереси, конституційно гарантовані права та свободи й активно виступати проти порушень норм, вимог законності в рішеннях і діях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх керівників та інших посадових осіб.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст понять «об'єднання громадян» і «добровільні об'єднання» та здійсніть їх класифікацію за видами.
2. Обґрунтуйте загальні принципи управління в добровільних об'єднаннях. Правові та інші акти, що регулюють управління в добровільних об'єднаннях.
3. Вивчіть відповідальність державних і муніципальних організацій, органів, посадових осіб.
4. Обґрунтуйте відповідальність недержавних організацій, органів, осіб, які не перебувають на державній або муніципальній службі за правопорушення у сфері публічного управління.
5. Проаналізуйте правопорушення і відповідальність при здійсненні

міжнародної публічної влади.

**Рекомендована та використана література:
[7,8,9,11,14]**

Питання для самостійного опрацювання тем дисципліни

1. Розглянути сутність публічного адміністрування та основні підходи до його розуміння.
2. Вивчити методологічну основу публічного адміністрування.
3. Проаналізувати концептуальні підходи до управління суспільством.
4. Як здійснюється трансформація держави та еволюція публічного адміністрування в умовах глобалізації?
5. Розкрити особливості державного регулювання різних сторін суспільства.
6. Проаналізувати взаємозв'язок публічного адміністрування та особистості.
7. Вивчити взаємовідносини державних органів і соціальних колективів.
8. Розглянути використання ринкових механізмів у політичній сфері та сфері публічного адміністрування.
9. Обґрунтувати взаємозв'язок демократії та громадянського суспільства.
10. Проаналізувати поняття «правова держава», визначити ступінь її залежності від рівня розвитку громадянського суспільства.
11. Охарактеризувати з політико-правової точки зору інститут громадянства та його роль у сучасному розвитку українського суспільства.
12. Охарактеризувати поняття влади, її основні типи, роди та види.
13. Розглянути публічну владу та її різновиди.
14. Проаналізувати політичну діяльність у суспільстві та її основні види.
15. Обґрунтувати формування владних структур у сучасному українському суспільстві.
16. Розкрити поняття муніципального утворення і місцевого самоврядування.
17. Проаналізувати публічне адміністрування з позицій управління суспільством.
18. Обґрунтувати загальні закони суспільного розвитку.
19. Здійснити характеристику основних принципів публічного адміністрування.
20. Розкрити сутність і механізм прийняття державно-управлінських рішень.
21. Окреслити основні стадії процесу прийняття управлінських рішень.
22. Обґрунтувати ефективність політичних рішень як необхідної умови формування альтернативної цивілізації.
23. Визначити сучасні цінності та цілі суспільства і держави.
24. Дослідити Україну ХХІ століття і гуманістичні детермінанти політики.
25. Розкрити категорію права як основної регулятивної підсистеми в публічному управлінні.
26. Охарактеризувати механізми, органи, методи та стилі публічного адміністрування.
27. Проаналізувати бюрократію в системі публічного адміністрування.
28. Розкрити поняття корупції та корупційних дій в публічному адмініструванні.
29. Проаналізувати корупційні ризики у сфері надання адміністративних послуг.
30. Визначити корупційні ризики в контрольно-наглядовій діяльності публічної

адміністрації.

31. Здійснити аналіз заходів зарубіжних країн у боротьбі з корупцією.
32. Обґрунтувати результативність та ефективність публічного адміністрування.
33. Розкрити сутність державної соціальної політики та її структури.
34. Проаналізувати роль публічного адміністрування в забезпеченні населення суспільними благами.
35. Здійснити аналіз державного управління в сфері соціальних відносин.
36. Вивчити публічне адміністрування у сфері культури і духовного життя суспільства.
37. Розглянути основні напрями формування та розвитку сучасної економічної системи.
38. Дослідити сучасні світові тенденції у взаємовідносинах суспільства та бізнесу.
39. Охарактеризувати економічну політику України.
40. Вивчити державне управління в сфері національної економіки.
41. Розкрити зміст понять «об'єднання громадян» і «добровільні об'єднання» та здійснити їх класифікацію за видами.
42. Обґрунтувати загальні принципи управління в добровільних об'єднаннях. Правові та інші акти, що регулюють управління в добровільних об'єднаннях.
43. Проаналізувати управління у політичних партіях, у професійних спілках, в об'єднаннях роботодавців.
44. Вивчити управління в суспільно-господарських об'єднаннях.
45. Розглянути управління в господарських товариствах.
46. Здійснити аналіз управління в релігійних об'єднаннях.
47. Дослідити відповідальність державних і муніципальних організацій, органів, посадових осіб.
48. Обґрунтувати відповідальність недержавних організацій, органів, осіб, які не перебувають на державній або муніципальній службі за правопорушення у сфері публічного управління.
49. Проаналізувати правопорушення і відповідальність при здійсненні міжнародної публічної влади.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Публічне адміністрування, в першу чергу, стосується:

- а) організації розбудови громадянського суспільства;
- б) ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій;
- в) забезпечення відкритості результатів діяльності публічних осіб;
- г) управління недержавним сектором економіки; д) усі відповіді хибні.

2. Громадянське суспільство – це та частина суспільства, яка:

- а) є частиною структури політичної влади;
- б) нівелює приватні інтереси;
- в) гарантує досягнення політичних цілей;
- г) гарантує недоторканість приватного життя;
- д) усі відповіді хибні.

3. Лоббїзм розуміється як:

- а) збори зацікавлених осіб у центральному вестибюлі Британського парламенту;

- б) кулуари, коридори Конгресу США;
- в) кулуари готелю, де перебував Президент США;
- г) скоординований тиск на урядовців для ухвалення владою певних рішень;
- д) усі відповіді хибні.

4. До основних категорій економічних привілеїв належать:

- а) сфера культури;
- б) сфера релігії;
- в) сфера зайнятості;
- г) сфера майнових прав;
- д) усі відповіді хибні.

5. До моделей місцевого самоврядування належить:

- а) марокканська модель;
- б) іберійська модель;
- в) латиноамериканська модель;
- г) кубинська модель;
- д) усі відповіді хибні.

6.3 ініціативою про створення органу самоорганізації населення можуть звертатися:

- а) політичні партії;
- б) політичні лідери;
- в) збори жителів за місцем проживання;
- г) окремі мешканці території;
- д) усі відповіді хибні.

7. Рівень нерівності між людьми, який населення сприймає як нормальний називається:

- а) рівень Лоренца;
- б) справедливий рівень;
- в) утопія;
- г) дистанція влади;
- д) усі відповіді помилкові.

8. Тіньова економіка поділяється на:

- а) два різновиди;
- б) три різновиди;
- в) чотири різновиди;
- г) п'ять різновидів;
- д) вірної відповіді немає.

9. Протести місцевих громад Жовківського району Львівської області стосовно закриття Грибовицького сміттєзвалища є свідченням розвитку в Україні:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- б) громадського самоврядування;
- в) громадської самодіяльності;
- д) масових об'єднань громадян.

10. В Чехії, де фінансування охорони здоров'я відбувається зокрема для подолання онкологічних захворювань, для характеристики оцінки

ефективності публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я доцільно застосовувати наступні критерії оцінки:

- а) ціннісно-раціональні;
- б) цілераціональні;
- в) прагматичні;
- г) радянські;
- д) іберійські.

11.Об'єктами публічного управління є:

- а) соціальні групи і колективи громадян;
- б) суспільно вагомі процеси життєдіяльності громадян, які пов'язані з задоволенням загальнодержавних інтересів;
- в) підприємства державної форми власності;
- г) вірні відповіді А, Б та В.;
- д) вірні відповіді А та Б.

12.Основою особистісної свободи в умовах громадянського суспільства є:

- а) високий рівень розвитку технологій;
- б) державне всевладдя в економічній сфері;
- в) приватна власність;
- г) відділення церкви від держави;
- д) усі відповіді хибні.

13.У Німеччині застосовується наступна модель місцевого самоврядування:

- а) англо-саксонська;
- б) іберійська;
- в) змішана;
- г) радянська;
- д) континентальна.

14. Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

- а) ріст політичної активності населення;
- б) контроль за владою;
- в) участь мешканців у вирішенні питань місцевого значення;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді хибні.

15.Організаційна культура складається з наступних елементів:

- а) символи;
- б) герої;
- в) ритуали;
- г) цінності;
- д) усі відповіді вірні.

16.Внаслідок існування тіньової економіки:

- а) зростають доходи бюджету;
- б) зменшується заборгованість держави;
- в) зростає інвестиційна привабливість держави;
- г) зменшується інвестиційна привабливість держави;
- д) усі відповіді вірні.

17.В сучасній оцінці ефективності публічного адміністрування в міжнародній практиці домінують показники:

- а) техніко-технологічного плану;
- б) економічного характеру;
- в) соціокультурного характеру;
- г) вірні відповіді А та Б;
- д) вірної відповіді немає.

18. Утворення на Львівщині об'єднань співвласників багатопверхових будинків є свідченням розвитку в Україні:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- в) громадського самоврядування;
- г) громадської самодіяльності; д) масових об'єднань громадян.

19. Політична поведінка людей трактується, як:

- а) участь осіб у процесі голосування на періодичних виборах;
- б) самовіддана робота на виробництві з метою збагачення батьківщини;
- в) приєднання осіб до різних політичних груп та політичних партій;
- г) готовність на самопожертву;
- д) вірні відповіді А та В.

20. Критерієм реального існування громадянського суспільства є:

- а) гарантія демократичних свобод у Конституції;
- б) ефективне функціонування всієї системи політичних інституцій;
- в) наявність альтернативних джерел засобів існування;
- г) високі соціальні стандарти населення; д) усі відповіді хибні.

21. Легалізація органу самоорганізації населення є:

- а) зайвою;
- б) не обов'язковою;
- в) такою, що суперечить принципу демократії;
- г) обов'язковою;
- д) усі відповіді хибні.

22. Формування конкурентного економічного середовища. Об'єктами публічного управління є:

- а) соціальні групи і колективи громадян;
- б) суспільно вагомі процеси життєдіяльності громадян, які пов'язані з задоволенням загальнодержавних інтересів;
- в) підприємства державної форми власності;
- г) вірні відповіді А, Б та В.;
- д) вірні відповіді А та Б.

23. Розбіжності національних культур полягають у наступних відмінностях між основними цінностями:

- а) дистанція влади;
- б) індивідуалізм;
- в) пріоритет чоловічих цінностей над жіночими;
- г) відмова від ризику;
- д) усі відповіді вірні.

24. Акти управлінських дій, що підпорядковані здійсненню спільних інтересів і спільних цілей соціальних груп чи суспільства в цілому, називаються:

- а) політичними рішеннями;

- б) адміністративними рішеннями;
- в) популістськими рішеннями;
- г) волонтаристськими рішеннями;
- д) вірні відповіді А та Б.

25. Сіра тіньова економіка – це:

- а) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у ухиленні від оподаткування дозволених до виробництва товарів та послуг;
- б) економічна діяльність з виготовлення та реалізації звичайних товарів та послуг, яка дозволена законом, але не реєструється;
- в) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у виробництві та реалізації заборонених товарів та послуг;
- г) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у прихованому перерозподілі національного доходу;
- д) усі відповіді вірні.

26. Органи самоорганізації населення поділяються на:

- а) дві основні групи;
- б) три основні групи;
- в) чотири основні групи;
- г) п'ять основних груп;
- д) усі відповіді хибні.

27. Діяльність в державі понад 100 політичних партій є свідченням розвитку в Україні:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- б) громадського самоврядування;
- в) громадської самодіяльності;
- д) масових об'єднань громадян.

28. Професійні політики беруть участь у політичній діяльності для реалізації:

- а) устремлінь у пошуку добра, справедливості і краси;
- б) власних планів;
- в) відстоювання корпоративних інтересів партії;
- г) відстоювання інтересів свого електорату;
- д) усі відповіді хибні.

29. До моделей місцевого самоврядування належить:

- а) марокканська модель;
- б) іберійська модель;
- в) латиноамериканська модель;
- г) кубинська модель;
- д) усі відповіді хибні.

30. Основними джерелами легітимності влади є:

- а) політичні партії;
- б) зовнішньо-політичні структури;
- в) закони;
- г) недержавні організації;
- д) усі відповіді хибні.

31.Формування управлінських кадрів (елітних груп) за моделлю «еталона» може здійснюватися через:

- а) вільний добір;
- б) переманювання працівників від конкурентів;
- в) оголошення конкурсів на заміщення вакантних посад;
- г) відбір претендентів з вихідної сукупності працівників;
- д) вірні відповіді А та В.

32..Модель формування управлінських кадрів, при якій зі складу елітної групи після чергової атестації порівняно гірших керівників заміняють кращі, називається:

- а) модель еталона;
- б) претендент-рекомендувач;
- в) пропонування;
- г) атестаційною;
- д) вірної відповіді немає.

33.Вибір цілей при прийнятті публічного рішення, зокрема політичного, мотивується, в першу чергу інтересами:

- а) правлячої партії;
- б) домінуючих громадських груп;
- в) більшості членів суспільства;
- г) вірні відповіді Б та В;
- д) вірної відповіді немає.

34.Друга тіньова економіка – це:

- а) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у ухиленні від оподаткування дозволених до виробництва товарів та послуг;
- б) економічна діяльність з виготовлення та реалізації звичайних товарів та послуг, яка дозволена законом, але не реєструється;
- в) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у виробництві та реалізації заборонених товарів та послуг;
- г) це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у прихованому перерозподілі національного доходу;
- д) усі відповіді вірні.

35.Прагматичний критерій оцінки ефективності публічного адміністрування є:

- а) значно прогресивнішим за цілераціональний критерій;
- б) подібним до цілераціонального критерію;
- в) значно гіршим за цілераціональний критерій;
- г) найефективнішим критерієм оцінки;
- д) вірної відповіді немає.

36.Поширення в Україні Магдебурського права в Середньовіччі є свідченням тогочасного розвитку на нашій території:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- б) громадського самоврядування;
- в) громадської самодіяльності;
- д) масових об'єднань громадян.

37.За рівнем спільності управлінські цілі класифікуються на:

- а) індивідуальні;
- б) класові;
- в) групові (корпоративні);
- г) колективні;
- д) усі відповіді вірні.

38. У Китаї застосовується наступна модель місцевого самоврядування:

- а) англо-саксонська;
- б) іберійська;
- в) змішана;
- г) радянська;
- д) континентальна.

39. Ініціативою про створення органу самоорганізації населення можуть звертатися:

- а) політичні партії;
- б) політичні лідери;
- в) збори жителів за місцем проживання;
- г) окремі мешканці території;
- д) усі відповіді хибні.

40. Тіньова економіка існує у кожній державі. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, в Польщі є досить розвинуте дрібне підприємництво, результати якого важко обліковувати. Така ситуація спричиняє наступний різновид тіньової економіки:

- а) чорна;
- б) сіра;
- в) друга;
- г) третя;
- д) кримінальна.

41. У Росії застосовується наступна модель місцевого самоврядування:

- а) англо-саксонська;
- б) іберійська;
- в) змішана;
- г) радянська;
- д) континентальна.

42. Засобами заохочення державою розвитку підприємництва є:

- а) субсидування;
- б) пільгове оподаткування;
- в) прискорена амортизація;
- г) вірні відповіді А та Б;
- д) вірні відповіді А, Б та В.

43. Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується у порядку, встановленому законом, за рахунок:

- а) коштів місцевого бюджету;
- б) коштів державного бюджету;
- в) коштів обласного бюджету;
- г) коштів резервного фонду;

д) власних коштів керівника органу місцевого самоврядування.

44. На Близькому Сході застосовується наступна модель місцевого самоврядування:

- а) англо-саксонська;
- б) іберійська;
- в) змішана;
- г) радянська;
- д) континентальна.

45. Наявність значної кількості релігійних громад різних конфесій є свідченням розвитку в Україні:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- в) громадського самоврядування;
- г) громадської самодіяльності;
- д) масових об'єднань громадян.

46. В Польщі, де фінансування охорони здоров'я відбувається з ціллю збільшення середньої тривалості життя громадян держави, для характеристики оцінки ефективності публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я доцільно застосовувати наступні критерії оцінки:

- а) ціннісно-раціональні;
- б) ціле раціональні;
- в) прагматичні;
- г) радянські;
- д) іберійські.

47. В сучасній Україні громадянське суспільство:

- а) існує в пригніченому стані;
- б) активно розвивається;
- в) не має підстав для розвитку;
- г) філософія громадянського суспільства чужа для більшості громадян цієї країни; д) вірні відповіді В та Г.

48. Фінансова автономія місцевого самоврядування полягає у праві його інституцій:

- а) використовувати загальнодержавні податки;
- б) встановлювати місцеві податки відповідно до Закону;
- в) відмінити на своїй території загальнодержавні податки;
- г) повністю управляти фінансовими потоками регіону;
- д) усі відповіді хибні.

49. Державний контроль за додержанням законодавства України про свободу совісті та релігійні організації:

- а) в Україні відсутній взагалі;
- б) здійснює МВС;
- в) здійснює Міністерство юстиції;
- г) здійснює Міністерство культури та мистецтв;
- д) усі відповіді помилкові.

50. В Україні застосовується наступна модель місцевого самоврядування:

- а) англо-саксонська;

- б) іберійська;
- в) змішана;
- г) радянська;
- д) континентальна.

51. Однією з найбільш ефективних стратегій боротьби з корупцією є:

- а) радянська стратегія;
- б) африканська стратегія;
- в) латино-американська стратегія;
- г) сінгапурська стратегія;
- д) вірної відповіді немає.

52. У західній моделі бюрократії рівень інтеграції бюрократії та політиків є:

- а) дуже значний;
- б) поміркований;
- в) дуже низький;
- г) нейтральний;
- д) вірної відповіді немає.

53. Релігійна організація може бути створена громадянами в кількості не менше:

- а) ста осіб;
- б) п'ятдесят осіб;
- в) двадцять п'ять осіб;
- г) десяти осіб;
- д) двох осіб.

54. Наявність значної кількості недержавних профспілкових організацій є свідченням розвитку в Україні:

- а) місцевого самоврядування;
- б) громадянського суспільства;
- в) громадського самоврядування;
- г) громадської самодіяльності;
- д) масових об'єднань громадян.

55. Філософська доктрина, що люди беруть участь у політичній діяльності для реалізації устремлінь у пошуку добра, справедливості і краси:

- а) підтверджується концепцією обміну;
- б) доповнюється концепцією обміну;
- в) спростовується концепцією обміну;
- г) не має ніякого відношення до концепції обміну;
- д) є складовою концепції обміну.

56. Чорна тіньова економіка - це заборонена законом економічна діяльність, яка полягає у:

- а) прихованому перерозподілі раніше створеного національного доходу;
- б) виробництві та реалізації заборонених товарів та послуг;
- в) ухиленні від оподаткування дозволених до виробництва товарів та послуг;
- г) всі відповіді вірні;
- д) вірні відповіді А та В.

57. За сферами життєдіяльності суспільства управлінські цілі класифікуються на:

- а) культурологічні;
- б) соціальні;
- в) політичні;
- г) конфесійні;
- д) усі відповіді вірні.

58.Тіньова економіка існує у кожній державі. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, дуже значною в Україні є проблема нецільового використання бюджетних коштів, що відноситься до наступного різновиду тіньової економіки:

- а) чорної;
- б) сірої;
- в) другої;
- г) третьої;
- д) кримінальної.

59.Основною причиною корупції є:

- а) негативна ментальність населення;
- б) бідність основної маси населення;
- в) невдало побудована система державного управління;
- г) слабкість інститутів громадянського суспільства;
- д) вірної відповіді немає.

60.У Радянському Союзі громадянське суспільство:

- а) існувало в пригніченому стані;
- б) активно розвивалось адміністративним апаратом;
- в) не мало підстав для розвитку;
- г) в той час термін громадянське суспільство ще не існував;
- д) вірні відповіді В та Г.

61.Основними напрямками державного регулювання підприємництва є:

- а) послаблення бюрократичного контролю за діяльністю суб'єктів підприємництва;
- б) стримування інфляції;
- в) контроль за дотриманням трудового законодавства;
- г) вірні відповіді А та В;
- д) вірні відповіді А, Б та В.

62.Органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні інформувати населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету та з інших питань місцевого значення:

- а) раз на чотири роки;
- б) раз на два роки;
- в) щороку;
- г) не менш як два рази на рік;
- д) щоквартально.

63.Тіньова економіка існує у кожній державі. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, в Німеччині є досить розвинуте дрібне підприємство, результати якого важко обліковувати. Така ситуація спричиняє наступний різновид тіньової економіки:

- а) чорна;
- б) сіра;

- в) друга;
- г) третя;
- д) кримінальна.

64. Головною метою індивідів, що беруть активну участь у політичній сфері є:

- а) реалізація устремлень у пошуку добра, справедливості і краси;
- б) відстоювання корпоративних інтересів партії;
- в) відстоювання інтересів свого електорату;
- г) обрання на політичну посаду;
- д) усі відповіді хибні.

65. Об'єднанням громадян є:

- а) домові комітети;
- б) релігійні організації;
- в) політична партія;
- г) творчі спілки;
- д) усі відповіді вірні.

66. В сучасній Польщі громадянське суспільство:

- а) існує в пригніченому стані;
- б) активно розвивається;
- в) не має підстав для розвитку;
- г) філософія громадянського суспільства чужа для більшості громадян цієї країни;
- д) вірні відповіді В та Г.

67. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, в Білорусії є досить розвинуте дрібне підприємництво, зокрема в аграрній сфері, результати якого важко обліковувати. Така ситуація спричиняє наступний різновид тіньової економіки:

- а) чорна;
- б) сіра;
- в) друга;
- г) третя;
- д) кримінальна.

68. В сучасній Чехії громадянське суспільство:

- а) існує в пригніченому стані;
- б) активно розвивається;
- в) не має підстав для розвитку;
- г) філософія громадянського суспільства чужа для більшості громадян цієї країни;
- д) вірні відповіді В та Г.

69. Серед наймасштабніших шляхів корупційного збагачення для бюрократії є:

- а) хабарі» б) здирництво»
- в) державні витрати;
- г) розтрата;
- д) усі відповіді помилкові.

70. Тіньова економіка існує у кожній державі. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, частим в Чехії нелегальне виробництво алкоголю та інших товарів. Це свідчить про наступний різновид тіньової економіки:

- а) чорну;
- б) сіру;

- в) другу;
- г третю;
- д) кримінальну.

71. В сучасній Росії громадянське суспільство:

- а) існує в пригніченому стані;
- б) активно розвивається;
- в) не має підстав для розвитку;
- г) філософія громадянського суспільства чужа для більшості громадян цієї країни;
- д) вірні відповіді В та Г.

72. Тіньова економіка існує у кожній державі. Згідно з публікаціями у пресі та інтернетвиданнях, нещодавно в Росії звільнили міністра оборони у зв'язку з нецільовим використанням бюджетних коштів, що відноситься до наступного різновиду тіньової економіки:

- а) чорної;
- б) сірої;
- в) другої;
- г) третьої;
- д) кримінальної.

73. Державне регулювання економіки включає:

- а) регулювання економіки на макрорівні;
- б) регулювання підприємництва на мікрорівні;
- в) засоби заохочення розвитку підприємництва;
- г) адміністративні засоби покарання; д) усі відповіді вірні.

74. Державний орган у справах релігій:

- а) надає консультативну допомогу державним органам у застосуванні законодавства про свободу совісті та релігійні організації;
- б) сприяє зміцненню взаєморозуміння і терпимості між релігійними організаціями різних віросповідань;
- в) здійснює реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, а також змін і доповнень до них;
- г) вірні відповіді А та В;
- д) вірні відповіді А, Б та В.

75. В сучасній Білорусії громадянське суспільство:

- а) існує в пригніченому стані;
- б) активно розвивається;
- в) не має підстав для розвитку;
- г) філософія громадянського суспільства чужа для більшості громадян цієї країни;
- д) вірні відповіді В та Г.

76. Акти управлінських дій, що регулюють функціонування окремих видів виробничо-господарської, соціальної та культурної сфер життя людей, а також поточної практичної діяльності окремих організацій називаються:

- а) політичними рішеннями;
- б) адміністративними рішеннями;
- в) популістськими рішеннями;
- г) волюнтаристськими рішеннями;
- д) вірні відповіді А та Б.

77. За типом вигоди корупція поділяється на:

- а) розтрату;
- б) отримання прибутку;
- в) зменшення витрат;
- г) лихварство;
- д) вірні відповіді Б та В.

78. Економічні методи державного регулювання підприємництва включають:

- а) податки;
- б) ціни;
- в) кредити;
- г) економічні санкції;
- д) усі відповіді вірні.

79. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, які виникають в результаті рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, розв'язуються:

- а) у судовому порядку;
- б) на місцевому референдумі;
- в) рішенням зборів самоврядних організацій територіальної громади;
- г) скаргами у правоохоронні органи;
- д) усі відповіді вірні.

ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Поточний контроль знань студентів

Поточний контроль знань студентів протягом вивчення дисципліни включає:

- 1) відповіді на практичних заняттях;
- 2) модульні контрольні роботи;
- 3) експрес-контролі.

Відповіді на практичних заняттях. Під час проведення практичних занять студенти відповідають на поставлені запитання викладача, виконують ситуаційні вправи та кейси.

Модульна контрольна робота Метою модульної контрольної роботи є виявлення рівня засвоєних студентом знань. Модульна контрольна робота складається з двох частин та включає:

1. Контрольну роботу 1 за розділом: «Публічне адміністрування як системне явище в суспільстві». Мета контрольної роботи – виявити рівень знань студентів за темами: предмет і методологічна основа публічного адміністрування. Основні теорії управління суспільством; публічна сфера - єдність економічної, соціальної та політичної сфер; громадянське суспільство як суб'єкт формування цілей публічного адміністрування; публічне адміністрування та влада. Муніципальна публічна влада;

2. Контрольну роботу 2 за розділами: «Організація публічного адміністрування», «Публічне адміністрування в соціальній та економічній сферах». Мета контрольної роботи – виявити рівень знань студентів за темами: закони та принципи публічного адміністрування. Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень; цілі, механізми та стилі

публічного адміністрування; антикорупційна діяльність у сфері публічного адміністрування, її результативність та ефективність; основні засади публічного адміністрування в соціальній та економічній сферах.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий тест включає 50 питань відкритого і закритого типу, які передбачають перевірку розуміння слухачами основних понять дисципліни; перевірку вміння слухачів визначати сутність держави на сучасному етапі та тенденції її розвитку як суб'єкта управління, зміст державного управління та державно-управлінської діяльності, їх принципи, методи, засоби та механізми застосування; перевірку здатності до аналізу історії становлення і процесу еволюції державного управління в Україні.

Підсумковий контроль дозволяє викладачеві визначити узагальнений рівень теоретичних знань слухачів за програмою навчальної дисципліни.

Підготовка до підсумкового контролю включає опрацювання слухачами основних теоретико-методологічних та наукових положень за темами затвердженої навчальної програми дисципліни, що розглядалися на лекціях; акумулювання навичок розширеного засвоєння теоретичних знань, індивідуального їх застосування для вироблення оптимальних підходів щодо вирішення конкретних проблем, здобутих та закріплених під час самостійного опрацювання матеріалу, що не викладається на лекціях, підготовки та участі у семінарських заняттях, а також при підготовці індивідуального завдання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова:

1. Алюшина Н. О. Інноваційні методики викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування. Викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування: сутність, виклики, перспективи : матеріали Всеукраїнського круглого столу (Київ, 15 квітня 2015 року) / за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко, А. К. Гука. Харків : Фактор, 2015. С. 60-62.
2. Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Антикоруційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні : навч. посібн. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 192 с.
3. Бакуменко В. Д. Теоретичні засади державного управління: навч. посібн. /за заг. ред. Л. М. Усаченко. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 174 с.
4. Бакуменко В. Д., Попов С. А. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 43. С. 21-28.
5. Брайченко С. М. Проблемні питання визначення поняття "корупція" в антикорупційному законодавстві. Новітні кримінально-правові дослідження - 2016 : зб. наук. пр. відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 64-67.
6. Ірхін Ю. Б., Федоренко В. Л. Діагностика та розвиток професійних управлінських і лідерських здібностей державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування в Україні : навч. посібник / за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 114 с.
7. Карий О. І., Гумін О. М., Мавріна А. О., Ортинська Н. В., Процак К. В. Публічне адміністрування : навчальний посібник. Львів : ЛА "Піраміда", 2018. 228 с.
8. Публічне управління та адміністрування: навч. посібн. / Ю. Г. Кальнищ, Т. М. Лозинська, В. І. Тимцуник ; Полтав. держ. аграр. акад. Полтава : РВВ ПДАА, 2015. 279 с.

Додаткова:

9. Колодій А. Ф., Буник М. З., Петровський П. М. Демократичне урядування та публічне адміністрування: проблеми вимірювання та аудиту: наук.-метод. посібн. Київ : НАДУ, 2011. 56 с.
10. Місцеве самоврядування та суспільні комунікації : навч. посібн. / Руденко О. М., Штурхецький С. В., Ткаленко Н. В., Михайловська О. В. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 130 с.
11. Особливості публічного управління та адміністрування: навч. посібн. / Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.
12. Політика в публічному управлінні: навч. посібник / Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 200 с.
13. Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. Громадянське суспільство, довіра, безпека: соціологічний аналіз українських реалій.. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 2015, вип. 67-68. С. 166-178.

14. Радченко О. Компаративний аналіз моделей демократичного політичного режиму держав початку ХХІ століття. *Публічне управління: теорія та практика* : зб. наук. праць Асоціації докторів наук з держ. упр. Харків : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. № 1 (5). С. 90-96.
15. Сороко В. М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування : навч. посібн. Київ : НАДУ, 2012. 260 с.
16. Скуловатова О. В. Політична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 280 с.
17. Практикум з навчальної дисципліни "Державне та регіональне управління" для студентів галузі знань 0306 "Менеджмент та адміністрування" всіх форм навчання / укл. Піддубна Л. І. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 48 с.

Інформаційні ресурси

18. Законодавство України. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a>
19. Сервер Верховної Ради України. URL : www.rada.gov.ua
20. ЛігаБизнесИнформ. URL : www.liga.net
21. Нормативні акти України. URL : www.nau.kiev.ua
22. Ресурсний центр розвитку громадських організацій. URL : <http://issuu.com/gurtrc/docs>